

MUSTAQILLIK YILLARIDA ZAMONAVIY O‘ZBEK HAYKALTAROSHLIGINING SIMPOZIUM, BIENNALE VA KO‘RGAZMALARDA AKS ETTIRILISHI

Xakimov Botir Baxodirovich

**Madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros
ilmiy-tadqiqot instituti mustaqil izlanuvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20554253>**

Annotatsiya. Tezisdagi mustaqillik yillarida zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligining simpozium, biennale va ko‘rgazmalar orqali namoyon bo‘lishi tahlil qilinadi. Haykaltaroshlik jarayoni milliy badiiy xotira, tarixiy shaxslar obrazi, zamonaviy plastik izlanish, material va shakl yangilanishi, xalqaro san‘at maydoniga chiqish omillari bilan bog‘liq holda yoritiladi. O‘zbekiston Badiiy akademiyasi tashkil etilishi, Toshkent xalqaro zamonaviy san‘at biennesi, respublika va xalqaro ko‘rgazmalar zamonaviy haykaltaroshlik rivojida muhim institutsional maydon bo‘lgani asoslanadi.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘zbek haykaltaroshligi, mustaqillik davri, simpozium, biennale, ko‘rgazma, plastik san‘at.

KIRISH

Mustaqillik yillarida o‘zbek haykaltaroshligi mazmun, shakl, badiiy talqin va ijtimoiy vazifa jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi. Avvalgi davrda haykaltaroshlik ko‘proq mafkuraviy buyurtma, tarixiy-siyosiy obraz va monumental dekorativ vazifalar bilan bog‘langan bo‘lsa, mustaqillikdan keyingi jarayonda milliy tarix, shaxs xotirasi, xalq estetik tafakkuri, madaniy meros, zamonaviy inson qiyofasi va erkin plastik izlanishlar kengroq namoyon bo‘la boshladi. Haykaltaroshlar uchun mavzu tanlash, material bilan ishlash, kompozitsion yechim, obraz talqini va ko‘rgazmaviy muloqot imkoniyatlari kengaydi.

Zamonaviy haykaltaroshlik rivojida simpozium, biennale va ko‘rgazmalar alohida o‘rin tutadi. Mazkur maydonlar haykaltarosh ijodini faqat tayyor asar sifatida emas, badiiy tafakkur, material bilan tajriba, professional muloqot, tanqidiy baholash va tomoshabin bilan aloqa jarayoni sifatida ko‘rsatadi. 1997-yilda O‘zbekiston Badiiy akademiyasining tashkil etilishi tasviriy san‘at, jumladan haykaltaroshlik uchun muhim institutsional asos yaratdi [1]. Rasmiy hujjatlarda Akademiya nafis san‘at sohasidagi ijodiy, ilmiy, o‘quv va ishlab chiqarish muassasasi sifatida belgilangan .

ASOSIY QISM

Mustaqillik davri o‘zbek haykaltaroshligida tarixiy xotira va milliy obraz masalasi yetakchi yo‘nalishlardan biriga aylandi. Amir Temur, Jaloliddin Manguberdi, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Beruniy, Ibn Sino, Mirzo Ulug‘bek singari tarixiy shaxslar timsoli haykaltaroshlikda nafaqat portret o‘xshashligi, balki davr ruhi, ma‘naviy kuch, davlatlilik xotirasi va xalq g‘ururining plastik ifodasi sifatida talqin qilindi. Bunday asarlar ko‘rgazma va tanlovlarda tarixiy mavzuga munosabatning yangilangan shaklini ko‘rsatdi. Haykaltarosh tarixiy shaxsni tashqi qiyofa orqali emas, uning ma‘naviy maqomi, davr bilan bog‘liqligi, xalq xotirasidagi o‘rni orqali ochishga intildi.

Simpoziumlar haykaltaroshlikda ijodiy tajriba almashishning muhim shakli hisoblanadi. Haykaltaroshlik simpoziumi oddiy ko‘rgazmadan farq qiladi: unda ijodkor asarni ko‘pincha ochiq maydonda, belgilangan vaqt va material asosida yaratadi. Tosh, yog‘och, metall, shamot, gips, bronza yoki aralash material bilan ishlash jarayonining o‘zi ijodiy hodisaga aylanadi.

Bunday muhitda milliy plastik tafakkur xalqaro tajriba bilan uchrashadi. O'zbek haykaltaroshlari uchun simpoziumlar kompozitsiyani erkinlashtirish, shaklni umumlashtirish, ramziy yechimlarni kuchaytirish va an'anaviy obrazni zamonaviy badiiy tilga ko'chirish imkonini berdi.

Ko'rgazmalar mustaqillik yillarida haykaltaroshlik asarlarini keng jamoatchilikka yetkazish, ijodkorlarni tanishtirish va san'atshunoslik tahlili uchun manba yaratish vazifasini bajardi. Respublika ko'rgazmalari, shaxsiy ijodiy ko'rgazmalar, yosh rassomlar va haykaltaroshlar namoyishlari, akademik ekspozitsiyalar zamonaviy haykaltaroshlikdagi mavzu va uslub rang-barangligini ko'rsatdi. Ko'rgazma maydonida monumental haykal maketlari, dastgohli haykaltaroshlik namunalar, portret kompozitsiyalar, dekorativ plastika, kichik shaklli haykallar va eksperimental obyektlar birgalikda namoyon bo'ldi. N. Abdullayev tasviriy san'at turlarini tahlil qilar ekan, haykaltaroshlikning makon, hajm, material va shakl bilan bevosita ishlash xususiyatini alohida ko'rsatadi [3]. Mustaqillik davri ko'rgazmalari aynan mana shu imkoniyatlarni milliy mazmun bilan bog'lab berdi.

Toshkent xalqaro zamonaviy san'at biennalesi mustaqillik yillarida zamonaviy san'at, jumladan plastik san'at namoyishi uchun muhim xalqaro maydon bo'ldi. O'zbekiston Badiiy akademiyasi ma'lumotlariga ko'ra, Toshkent xalqaro zamonaviy san'at biennalesi 2001-yildan buyon har ikki yilda bir marta o'tkazilib keladi va zamonaviy san'at muammolarini muhokama qilish hamda madaniy almashinuv uchun ochiq maydon vazifasini bajaradi [6]. 2024-yilda X Toshkent xalqaro zamonaviy san'at biennalesi "San'at va dunyo" mavzusi ostida o'tkazilishi e'lon qilingan. Biennale formati haykaltaroshlikni an'anaviy zal san'ati doirasidan chiqarib, uni zamonaviy obyekt, installatsiya, konseptual plastika, makon bilan muloqot va tomoshabin ishtiroki orqali ko'rsatish imkonini kengaytirdi.

Zamonaviy o'zbek haykaltaroshligining biennale va ko'rgazmalardagi aks etishida material masalasi ham ahamiyatli. Mustaqillik yillarida bronza va marmar bilan ishlash davom etgani holda, yog'och, keramika, temir, aralash material, tayyor obyekt, dekorativ element va konstruktiv shakllardan foydalanish kuchaydi. Bu holat haykaltaroshlikni faqat monumental xotira shakli emas, balki zamonaviy badiiy fikrni ifodalovchi erkin plastika sifatida talqin qilish imkonini berdi. A. Hakimov zamonaviy O'zbekiston san'ati rivojida an'ana va yangilanish munosabatini muhim nazariy masala sifatida ko'rsatadi [4]. Haykaltaroshlikda ham milliy ornament, tarixiy obraz, xalq amaliy san'ati ritmlari va zamonaviy minimalistik shakllar bir-biri bilan muloqotga kirishdi.

Ko'rgazma jarayonlarida yosh haykaltaroshlar avlodining shakllanishi ham sezildi. Mustaqillik davridagi ijodiy muhit yosh mualliflarga akademik maktabdan tashqari zamonaviy san'at uslublari, xalqaro ko'rgazma talablari, konseptual fikrlash va plastik eksperiment bilan ishlash imkonini berdi. Yosh ijodkorlar uchun biennale, guruh ko'rgazmalari va ijodiy tanlovlar professional maktab vazifasini bajardi. Ular portret va tarixiy kompozitsiya bilan bir qatorda shaxs, jamiyat, xotira, tabiat, urbanistik makon, ekologik muammo, ma'naviy izlanish kabi mavzularni hajmli shaklda ifodalashga intildilar.

Haykaltaroshlikning simpozium va ko'rgazmalarda aks etishi milliy san'atni xalqaro maydonga olib chiqish jarayoni bilan ham bog'liq. Xalqaro ko'rgazmalarda o'zbek haykaltaroshlari ijodi Sharq va G'arb badiiy tafakkuri, an'anaviy shakl va zamonaviy konsepsiya, milliy ramz va global san'at tili o'rtasidagi muloqot sifatida qabul qilinadi. Toshkent biennalesi va boshqa zamonaviy san'at tadbirlari O'zbekiston haykaltaroshligining mahalliy

tomoshabin bilangina emas, xorijiy san’atshunos, kurator va ijodkorlar bilan ham aloqa o’rnatishiga xizmat qildi. Bu jarayon asarlarning mazmuniga ham ta’sir ko’rsatdi: milliy obraz endi yopiq etnografik belgilar orqali emas, kengroq falsafiy, ramziy va estetik yechimlar orqali ifodalana boshladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Mustaqillik yillarida zamonaviy o’zbek haykaltaroshligi simpozium, biennale va ko’rgazmalar orqali yangi mazmuniy va shakliy bosqichga ko’tarildi. Badiiy akademiya faoliyati, respublika ko’rgazmalari, Toshkent xalqaro zamonaviy san’at biennalesi, yosh ijodkorlar namoyishlari va xalqaro ijodiy aloqalar haykaltaroshlikning rivojlanishiga institutsional va estetik zamin yaratdi.

Mazkur jarayonda tarixiy xotira, milliy o’zlik, zamonaviy inson qiyofasi, plastik eksperiment, material rang-barangligi va xalqaro san’at maydoniga chiqish asosiy tendensiyalar sifatida namoyon bo’ldi. Simpoziumlar haykaltaroshga material va makon bilan erkin ishlash imkonini bergan bo’lsa, biennalelar zamonaviy konsepsiyalar bilan muloqotni kuchaytirdi, ko’rgazmalar esa milliy haykaltaroshlikning ichki izlanishlarini jamoatchilikka yetkazdi. Shu bois mustaqillik davri o’zbek haykaltaroshligini simpozium, biennale va ko’rgazmalar kontekstida o’rganish milliy san’at tarixining muhim ilmiy yo’nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 23-yanvardagi PF-1701-son Farmoni. “O’zbekiston Badiiy akademiyasini tashkil etish haqida”. — Toshkent, 1997.
2. O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997-yil 11-martdagi 131-son qarori. “O’zbekiston Badiiy Akademiyasining faoliyatini tashkil etish to’g’risida”. — Toshkent, 1997.
3. Abdullayev N.U. San’at tarixi: ikki jildlik. — Toshkent: San’at, 2011. — 192 b.
4. Хакимов А.А. Искусство Узбекистана: история и современность. — Ташкент: San’at, 2010. — 280 с.
5. Pulatov D. O’zbekiston san’ati. — Namangan: Namangan, 2018. — 152 b.
6. O’zbekiston Badiiy akademiyasi. X Toshkent xalqaro zamonaviy san’at biennalesi dasturi. — Toshkent, 2024. — Elektron manba.